

TEKSTY OKAZJONALNE

PLUŻYCZKA MONIKA
(UNIWERSYTET WARSZAWSKI)
ORCID: 0000-0003-2013-8261

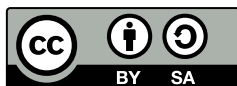
50 LAT WARSZAWSKIEJ SZKOŁY LINGWISTYKI STOSOWANEJ

W tym roku obchodzimy 50-lecie powstania Instytutu Lingwistyki Stosowanej na Uniwersytecie Warszawskim. Działający obecnie w ramach Wydziału Lingwistyki Stosowanej Instytut został powołany do życia dnia 27 marca 1972 roku zarządzeniem Ministra Oświaty i Szkolnictwa Wyższego. Jesienią rozpoczęła się oficjalna działalność ILS-u. Pomysł stworzenia instytutu, który w początkowym zamyśle miał jednoczyć różne językoznawstwa ogólne na Uniwersytecie Warszawskim, zrodził się u ówczesnego rektora UW, Zygmunta Rybickiego. Z kolei zadanie opracowania koncepcji tej jednostki, a następnie kierowanie nią (jak się okazało, 26-letnie) zostało powierzone profesorowi Franciszkowi Gruczy.

Warszawskie środowisko lingwistyczne świętuje półwiecze Instytutu i tzw. warszawskiej szkoły lingwistycznej na wiele sposobów, m.in. organizując wykłady gościnne wybitnych światowych naukowców w zakresie lingwistyki, glottodydaktyki i translatoryki, a także organizując jubileuszową konferencję naukową „Warszawska szkoła lingwistyki stosowanej: 50 lat – dobry początek”, która odbyła się w dniach 17–19 listopada na Wydziale Lingwistyki Stosowanej UW.

Jubileusz, szczególnie jubileusz półwiecza, jest znakomitą okazją do tego, by przypomnieć początki kształtowania Instytutu. Jest to również sposobność, by podkreślić nieocenione zasługi autora innowacyjnego projektu, na bazie którego powstał Instytut, i jego wieloletniego dyrektora, który unaukował lingwistykę stosowaną, profesora Franciszka Gruczę.

Zacznijmy od instytucjonalnego umiejscowienia ILS-u na Uniwersytecie Warszawskim. Instytut działał w pierwszych latach swojego istnienia w ramach Wydziału Filologii Obcych (1972–1975). Od roku 1975, kiedy powołano nową jednostkę – Wydział Rusycystyki i Sławistyki, Instytut został włączony w jego strukturę organizacyjną. Od 1980 roku w nazwie wydziału pojawia się *lingwistyka*

Copyright © 2022. The Author. This is an open access article distributed under the terms of the Creative Commons Attribution-ShareAlike 4.0 International License (<https://creativecommons.org/licenses/by-sa/4.0>), which permits unrestricted use, distribution, and reproduction in any medium, provided the original author and source are properly cited. The license allows for commercial use. If you remix, adapt, or build upon the material, you must license the modified material under identical terms.

stosowana, czyli jest to Wydział Rusycystyki, Sławistyki i Lingwistyki Stosowanej. Po odłączeniu się w 1981 r. Instytutu Sławistyki i przyłączeniu go do Wydziału Polonistyki UW nazwa zostaje skrócona do Wydziału Rusycystyki i Lingwistyki Stosowanej. W roku 1996 po raz kolejny następuje zmiana nazwy na Wydział Lingwistyki Stosowanej i Filologii Wschodniosłowiańskich. A obecna nazwa – Wydział Lingwistyki Stosowanej – obowiązuje nieprzerwanie od 2009 roku.

Instytut Lingwistyki Stosowanej był pierwszą na świecie samodzielną jednostką naukowo-badawczą, która dydaktycznie i – co należy podkreślić – naukowo zajmowała się lingwistyką stosowaną. Był więc przedsięwzięciem nowatorskim w skali światowej. Jego głównym celem miało być bowiem, i było, instytucjonalne oraz naukowe ukonstytuowanie, rozwijanie i uprawianie takich dyscyplin, jak lingwistyka stosowana, glottodydaktyka i translatoryka. A w owych czasach dominującym podejściem było postrzeganie lingwistyki stosowanej jako działalności praktycznej, zazwyczaj zrównywanej z nauczaniem języków obcych. Inne jednostki na świecie, które powstały wcześniej niż ILS, i zawierały w swej nazwie lingwistykę stosowaną, skupiały się jedynie na dydaktyce języków obcych. Przykładem może posłużyć tu organizacja non-profit Center for Applied Linguistics (CAL), która powstała w 1959 roku w Waszyngtonie. Została ona założona przez amerykańskiego lingwistę, Charlesa Alberta Fergusona, dzięki grantowi udzielonemu przez Fundację Forda stowarzyszeniu Modern Language Association. Na początku działalność CAL skupiała się jedynie na nauczaniu języków, na ulepszeniu metod nauczania języka angielskiego na świecie, jak również na zachęcaniu do nauki mniej znanych języków obcych. Inny amerykański lingwista, Charles Carpenter Fries, który wraz z żoną utworzył w 1941 roku English Language Institute na Uniwersytecie Michigan, był pionierem wprowadzenia do programów uniwersyteckich lingwistyki stosowanej, jak również opracowania metod i materiałów dydaktycznych do nauki języka angielskiego jako obcego. Jednak nawet on postrzegał w tamtym czasie lingwistykę stosowaną jako właśnie nauczanie języków obcych. I z tych powodów koncepcja Franciszka Gruczy przejawiająca się w traktowaniu lingwistyki stosowanej jako nieodłącznej części nauki i w próbie jej ukonstytuowania, ufundowania jej podstaw naukowych, była innowacją, która przyświecała od początku Instytutowi. A komponent „stosowana” polega, jak wyjaśniał F. Grucza, na zastosowaniu wyników badań lingwistycznych w praktyce.

Od 1971 roku, czyli od rozpoczęcia prac nad opracowaniem koncepcji Instytutu, lingwistyka stosowana znajduje się w centrum zainteresowań Franciszka Gruczy:

Natomiast jednym z głównych przedmiotów moich zainteresowań intelektualnych zagadnienie lingwistyki stosowanej stało się w 1971 roku – w momencie, w którym Uniwersytet Warszawski powierzył mi najpierw przygotowanie projektu już wspomnianego Instytutu Lingwistyki Stosowanej, a następnie jego zbudowanie. Szczególnie wiele czasu i energii poświęciłem wówczas odpieraniu „autorytatywnych twierdzeń” wypowiedzianych przy okazji różnego rodzaju dyskusji (niestety tylko ustnie, a nie pisemnie, choć niejednokrotnie posiłem

o ich opublikowanie) przez wielu ówczesnych filologów, że aktywność uprawianych (wyróżnianych) jako „lingwistyka stosowana” (pod szyldem tego wyrażenia) nie sposób w ogóle uznać za naukowe – za godne uprawiania ich w murach jakiegokolwiek uniwersytetu, a Uniwersytetu Warszawskiego szczególnie (Grucza 2009: 24).

W związku z potrzebą wypracowania solidnych podstaw naukowych, które by ugruntowały Instytut jako jednostkę naukowo-badawczą, Franciszek Grucza przystępuje do opracowania spójnej koncepcji lingwistyki stosowanej jako nauki. W 1971 roku w „Biuletynie Polskiego Towarzystwa Językoznawczego” (por. F. Grucza 1971) w artykule „Językoznawstwo stosowane a tzw. lingwistyka komputerowa” po raz pierwszy skupia się tak obszernie na naukowych podstawach lingwistyki stosowanej, przytaczając historię pojawienia się samego desygnatu, ale również opisując brak jednolitości co do postrzegania zakresu działalności, którego ma on dotyczyć. Jego kolejna publikacja „Dziedzina lingwistyki stosowanej” (1976) powstaje na bazie wystąpienia na konferencji inaugurującej działalność Instytutu. Niektóre z tez referatu, jak pisze F. Grucza (2017), zostały wcześniej przedstawione na sesji Senatu Uniwersytetu Warszawskiego, który zatwierdził projekt ILS-u. Mimo przychylności władz uniwersyteckich do stworzonej jednostki, warszawskie środowisko filologiczne przez wiele lat krytykowało, a wręcz negowało, powstanie Instytutu, zaliczając jego działalność do zakresu praktyki, a nie nauki. Filolodzy domagali się często przekształcenia go w studium praktycznej nauki języków obcych, gdyż – jak twierdzili – działalność praktyczna nie powinna być uprawiana w ścianach akademickich. Ich brak zrozumienia dla koncepcji Instytutu wiązał się również z brakiem zrozumienia lingwistyki stosowanej i jej naukowej podstawy jako logicznej części lingwistyki.

W 1983 roku F. Grucza w atmosferze filologicznej krytyki i niezrozumienia publikuje „Zagadnienia metalingwistyki. Lingwistyka – jej przedmiot, lingwistyka stosowana”. Porusza w niej fundamentalne pytania o naukę, lingwistykę w ogóle, lingwistykę czystą, z czego wyprowadza również koncepcje naukowe dotyczące lingwistyki stosowanej. Bowiem, jak podkreśla, bez odpowiedzi na pytanie, czym jest nauka i czym jest lingwistyka w ogóle, nie sposób jest opisać, czym jest lingwistyka stosowana. Tym samym, dzięki tej publikacji będącej podsumowaniem 10-letnich rozważań na temat nauki, lingwistyki i lingwistyki stosowanej, dokonuje tego, co zapowiadał od początku tworzenia ILS-u, unaukawia on lingwistykę stosowaną, a dokładniej mówiąc, wykazuje on jej naukowość, bo jak pisze, jest ona nieodłączną częścią lingwistyki jako nauki:

Wyrażenia „lingwistyka stosowana sensu stricte” nie wolno traktować jako etykiety pewnego rodzaju czy zakresu badań, którymi można się zajmować, ale niekoniecznie trzeba. W istocie rzeczy wyrażenie to określa niezbędne ogniwo ogólnego łańcucha badań lingwistycznych: wcześniej czy później każda lingwistyka musi się nim zająć. To samo można, i trzeba (*mutatis mutandis*) powiedzieć o każdej innej należycie ufundowanej empirycznej dziedzinie nauki (Grucza 2017: 15).

F. Grucza postrzega powszechne sprawozdanie lingwistyki stosowanej do działalności praktycznej jako konsekwencję ewolucji lingwistycznej. W czasach antycznych i średniowieczu rozważania lingwistyczne były ściśle związane z problemami praktycznymi, jednak dziewiętnastowieczne językoznawstwo historyczne zerwało ze wszystkimi kwestiami dotyczącymi praktycznego aspektu. Współczesna lingwistyka synchroniczna, jak pisze F. Grucza, musiała „walczyć o własny byt naukowy”. Jej sens negowali wciąż przedstawiciele lingwistyki historycznej:

Powstająca w końcu XIX wieku lingwistyka synchroniczna początkowo przejęła bowiem od lingwistyki diachronicznej negatywny stosunek do problemów natury praktycznej. Było to oczywiście konsekwencją swegoistego pojmowania kryterium naukowości (Grucza 2017: 31).

Przełom w tym zakresie dokonał się, jak wskazuje F. Grucza (1976), początkowo w Stanach Zjednoczonych, w latach 40. i 50. XX wieku, kiedy to zaczęto zajmować się praktycznymi zastosowaniami wyników badań lingwistycznych. Było to spowodowane potrzebami wynikłymi po drugiej wojnie światowej, między innymi koniecznością zastosowania produktów stworzonych w trakcie jej trwania do działań pokojowych. Jednak od tych czasów do lat 70. XX wieku nie opracowano jednolitej naukowej koncepcji lingwistyki stosowanej.

Co ciekawe, użycie terminu „lingwistyka stosowana” nastąpiło na wiele lat przed tymi wydarzeniami. Według dostępnych źródeł (Kandler 1953), w 1803 roku jako pierwszy użył go August Ferdinand Bernhardt w drugim tomie jego pracy „Sprachlehre” zatytułowanym „Angewandte Sprachlehre” (1803). Z kolei pierwsza część, zatytułowana „Reine Sprachlehre”, wskazywała na to, iż wprowadził on podział na lingwistykę czystą i stosowaną. To rozróżnienie proponował też J. N. Baudouin de Courtenay w 1870 roku. W kolejnych latach termin „lingwistyka stosowana” pojawiał się coraz częściej, używali go m.in.: H. Hirt (1898), H. Paul (1908), O. Dittrich (1905), A. I. Tomson (1910), T. Steche (1925), G. Kandler (1953), Arnold S. Čikobava (1953), Nikolai D. Andreev (1959) itd. Kandler zorganizował w 1952 roku pierwszy europejski zakład lingwistyki stosowanej w Instytucie Lingwistyki Uniwersytetu w Bonn. W 1958 roku w Leningradzie utworzono Komitet Lingwistyki Stosowanej. We Francji na pierwszym międzynarodowym kongresie lingwistyki stosowanej w Nancy w 1964 roku powołano Międzynarodowe Stowarzyszenie Lingwistyki Stosowanej: AILA (Association Internationale de Linguistique Appliquée). A w Polsce, jak pisze F. Grucza (1976), „instytucjonalna historia lingwistyki stosowanej zaczęła się w Poznaniu od utworzenia w 1965 roku z inicjatywy profesora Ludwika Zabrockiego samodzielnego Zakładu Językoznawstwa Stosowanego na Uniwersytecie im. Adama Mickiewicza (...). Pierwsze polskie czasopismo poświęcone lingwistyce stosowanej zaczęło wychodzić również z inicjatywy profesora L. Zabrockiego w 1966 roku w Poznaniu pod nazwą „Glottodidactica. An International Journal of Applied

Linguistics” (Grucza 2017: 36). I w końcu dochodzimy do 1972 roku, kiedy powstaje pierwszy Instytut Lingwistyki Stosowanej w Polsce¹.

W 1972 roku po pracach koncepcyjnych i organizacyjnych Instytut Lingwistyki Stosowanej został otwarty. Od dnia 1 września 1972 roku Franciszek Grucza jako dyrektor rozpoczyna nabór pracowników naukowych i dydaktycznych do nowo powstałego Instytutu. Otwarcie ILS-u zbiega się czasowo z likwidacją Wyższego Studium Języków Obcych² (WSJO). Ówczesne władze Uniwersytetu Warszawskiego uznają, że likwidując je, należałoby pracujących tam nauczycieli akademickich przenieść do jednostek Wydziału Neofilologii tegoż uniwersytetu pod warunkiem, że wyrażą oni na to zgodę (za Grucza 2010). Bardzo wiele osób, na prośbę F. Gruczy, zostało jednak przyjętych do tworzącego się Instytutu Lingwistyki Stosowanej.

W 1982 roku, w 10. rocznicę powstania ILS-u, w dniach 5–7 listopada w Jadwisinie nad Jeziorem Żegrzyńskim odbyło się sympozjum naukowe zorganizowane przez pracowników Instytutu, by uczcić ten ważny jubileusz. Przemówienie jubileuszowe wygłosił dyrektor ILS-u, profesor Franciszek Grucza. Podsumował on w nim początki działalności Instytutu, strukturę, zasoby, podjęte inicjatywy naukowe i dydaktyczne. Tekst przemówienia został opublikowany w tomie „Lingwistyka, glottodydaktyka, translatoryka. Materiały z VIII Sympozjum zorganizowanego przez Instytut Lingwistyki Stosowanej UW”. Publikacja pod redakcją naukową Franciszka Gruczy ukazała się w 1985 roku nakładem Wydawnictwa Uniwersytetu Warszawskiego. Zebrane zostały w niej referaty wygłoszone podczas wspomnianego sympozjum.

Jako redaktor niniejszego tomu „Kwartalnika Neofilologicznego”, który to tom zamyka rok 2022, i jako absolwentka Instytutu Lingwistyki Stosowanej, uważam, że nadarza się idealna sposobność do opublikowania wspomnianego tekstu wygłoszonego przez profesora Franciszka Gruczę w 1982 roku. Traktujemy to jako symboliczne przyłączenie się do obchodów 50-lecia Instytutu Lingwistyki Stosowanej. Półwiecze ILS-u to doskonały czas – jak wspominałam wyżej – na przypomnienie sobie, jak wszystko się zaczynało, jak wyglądały początki instytucjonalne i naukowe tej jednostki, co doprowadziło – i co ważniejsze (!) – kto i jak doprowadził do jego powstania, kształtowania i rozwoju. A kto mógłby lepiej o tym opowiedzieć niż wieloletni jego dyrektor i twórca projektu, na

¹ Historia lingwistyki stosowanej została opisana szczegółowo w: Grucza (1976). Przedruk tekstu można znaleźć w: Grucza (2017). W niniejszym tekście wybrałam tylko niektóre ze wspomnianych przez F. Gruczę wydarzeń.

² Założone w 1963 roku Wyższe Studium Języków Obcych (WSJO) było praktycznie ukierunkowane i nastawione na kształcenia przyszłych tłumaczy. Zostało ono powołane przez ministerstwo jako wyższa szkoła zawodowa – odrębna od Uniwersytetu Warszawskiego, i co należy tu podkreślić, jej celem nie była ani działalność naukowa, ani też stricte badawcza. Na przełomie lat 60. i 70. decyzją ówczesnego Ministerstwa Szkolnictwa Wyższego oraz decyzją Uniwersytetu Warszawskiego zaczęto stopniowo likwidować WSJO, najpierw zamykając rekrutację, następnie ograniczając kadrę dydaktyczną, aż w końcu po wypromowaniu ostatnich roczników zamykając w połowie lat 70. studium.

podstawie którego Instytut ten powstał... Obawiam się jednak, że nie w pełni byłam w stanie oddać zasługi profesora Franciszka Gruczy w tym krótkim tekście. Ale jedno powinno tu wyraźnie wybrzmieć, że bez Niego nie byłoby Instytutu Lingwistyki Stosowanej w takiej formie i z takimi dokonaniem, bez Niego w ogóle nie wiadomo, jak wyglądałaby współczesna warszawska szkoła lingwistyki stosowanej, w jakiej obecnie byłaby kondycji. Poniżej za zgodą Autora, ojca warszawskiej szkoły lingwistyki stosowanej, publikujemy tekst Jego przemówienia wygłoszonego na 10-lecie ILS-u.

BIBLIOGRAFIA

- ANDREEV N. D., ZINDER L. R. (1959): *Osnovnye problemy prikladnoj lingvistiki*, w: „Voprosy Ėzykoznanija” 4: 3–19.
- BERNHARDI A. F. (1801): *Sprachlehre, Bd. 1: Reine Sprachlehre*, Berlin.
- BERNHARDI A. F. (1803): *Sprachlehre, Bd. 2: Angewandte Sprachlehre*, Berlin.
- ČIKOBAVA A. S. (1952): *Vvedenie v Ėzykoznanie*, t. 1, Moskwa.
- DITTRICH O. (1905): *Die Grenzen der Sprachwissenschaft*, w: „Neue Jahrbücher für das klassische Altertum, Geschichte und deutsche Literatur“ 15: 81–92.
- GRUCZA F. (1971): *Językoznawstwo stosowane a tzw. „lingwistyka komputerowa”*, w: „Biuletyn PTJ” 29: 47–61.
- GRUCZA F. (1973): *Językoznawstwo ogólne i stosowane w Uniwersytecie Poznańskim w latach 1919–1971*, w: LABUDA G. (red.), *Nauka w Wielkopolsce. Przeszłość i Teraźniejszość*, Poznań: 541–548.
- GRUCZA F. (1975): *Institute of Applied Linguistics*, University of Warsaw, w: „Glottodidactica” 7: 127–129.
- GRUCZA F. (1976): *Dziedzina lingwistyki stosowanej*, w: GRUCZA F. (red.), *Lingwistyka stosowana i glottodydaktyka*, Warszawa: 7–22.
- GRUCZA F. (1983): *Zagadnienia metalingwistyki. Lingwistyka – jej przedmiot, lingwistyka stosowana*, Warszawa.
- GRUCZA F. (1985a): *Pierwsze dziesięciolecie Instytutu Lingwistyki Stosowanej Uniwersytetu Warszawskiego*, w: GRUCZA F. (red.), *Lingwistyka, glottodydaktyka, translatoryka*, Warszawa: 9–16.
- GRUCZA F. (1985b): *Lingwistyka, lingwistyka stosowana, glottodydaktyka, translatoryka*, w: GRUCZA F. (red.), *Lingwistyka, glottodydaktyka, translatoryka*, Warszawa, 19–44.
- GRUCZA F. (2017): *Lingwistyka stosowana. Historia – zadania – osiągnięcia*, w: GRUCZA S., BANASIAK I., ŁACZEK M., PŁUŻYCZKA M., OLPİŃSKA-SZKIELKO M. *Franciszek Grucza. Dziela Zebrane*.
- HIRT H. (1898): *Sprachwissenschaft und Geschichte*, w: „Neue Jahrbücher für das klassische Altertum, Geschichte und deutsche Literatur“ 1.
- KANDLER G. (1952/53): *Angewandte Sprachwissenschaft. Name und Wesen eines kommenden Wissenschaftszweiges*, w: „Wirkendes Wort“ 3: 257–271.
- PAUL H. (1908): *Prinzipien der Sprachgeschichte*, Halle.
- STECHE TH. (1925): *Neue Wege zum reinen Deutsch*, Breslau.
- TOMSON A. J. (1910): *Obščee Ėzykovedenie*, Odessa.